

PAGONIŠKOS LIETUVOS BERGŽDUMAS ŠIANDIENOS LIETUVAI

Darius Baronas

Lietuvių istorinėje savimonėje dar pernelyg didelę vietą užima pagoniškos Lietuvos vaizdinys. Tariaama, kad pagoniškos Lietuvos laikai (XIII–XIV a.) buvo savotiškas aukso amžius, kai lietuviai buvo sukūrę galingą, plačiai nusidriekusią valstybę, kai jie atkakliai gynė savo nepriklausomybę 200 metų (!) trukusiame kare su kryžiuočiais, kuriuos esą rėmusi kone visa krikščioniška Europa. Iš kur toks atsparumas, tokia tvirtybė, toks prisirišimas prie protėvių tikėjimo? Net ir dažną katalikų glumina tai, kad lietuviai nepaprastai vėlai priėmė krikščionybę: Aukštaitija – 1387, o Žemaitija – net 1413 m. Stebėtinai dalykas! Juk tai įvyko praėjus keturiems amžiams nuo to laiko, kai baltų kaimynai – slavai ir germanai – išsijungė į krikščioniškų tautų šeimą. Gal iš tikrųjų lietuviška pagonybė buvo toks brangus ir geras dalykas, kad su juo nenorėta skirtis? Gal čia ir yra mūsų tautinio atsparumo šaknis, gyvybės eliksyras, prikelsias šių dienų tautiškai apsnūdusių lietuvių naujam skrydžiui?

Yra kultūrininkų, kurių lūpose „pagonybė“ skamba išdidžiai. Yra ir tokių, kuriems senųjų baltų tikėjimą norisi dar gražiau pavadinti, kokia nors „senameldyste“ ar pan. Abiem atvejais kalbama apie dalyką, kurio patys „senųjų laikų“ lietuviai, kaip ir kiti baltai, ko gero, niekaip nevadino, nes nelengva gyvenimo būdai sugalvoti pavadinimą. Minėtose sąvokose, ypač kai jos tariamos su patosu, jaučiamas pasididžiavimas „senove“, kuris tėra paprasčiausias tuščios puikybės vaisius. Tokios pat puikybės aidas skamba žodžiuose, esą lietuviai – paskutiniai Europos pagonys. Taip tautinio nevisavertškumo komplekso skarmalą išvertus į kitą pusę, juo norima gėrėtis kaip dėmesio verta vertybe.

DARIUS BARONAS (g. 1973) – istorikas, hum. m. dr. (2001), Lietuvos istorijos instituto mokslo darbuotojas. Svarbiausias darbas – monografija „Trys Vilniaus kankiniai: Gyvenimas ir istorija“ (Aidai, 2000).

Šio straipsnio idėja kilo per Ateitininkų federacijos ir NŽ-A studijų savaitgalį Berčiūnuose (2004 08 19–22), diskusijoje dėl pagoniškosios Lietuvos istorijos vertinimo autoriui polemizuojant su rašytoju Kaziu Almenu (žr. Almenas, K., „Pagoniška istorija katalikiškai“, in: www.bernardinai.lt (2004 08 27)).

Kas gi yra ta pagonybė, kodėl vėlyvosios Antikos laikais krikščionys taip pavadino politeistinių kultūrų adeptus? Lotynų kalbos žodis *paganus* – tai ne šiaip „kaimietis“. Šis žodis pateko iš romėnų karių leksikono, kuriame jis nuo seno vartotas paniekiant „civiliokus“, žmones, nepratusius prie karinės drausmės ir tvarkos. Žodį *paganus* su jo minėtu semantiniu bagažu krikščionys pritaikė savo reikmėms, atsiribodami nuo demonų valdomų ir palaidai gyvenusių „pagonių“. Nes krikščionys buvo kitokie, jie gyveno tarnaudami Dievui, kaip tais laikais buvo sakoma – *militare pro Deo*. Be abejo, tai buvo krikščionių pranašumo teigimas. Krikščionys buvo pranašesni tikru tikėjimu į tikrą Dievą, kurio būtina sąlyga buvo gyvenimas pagal Evangeliją. Toks krikščionių pasitikėjimas Dievu ir savo teismu gali stebinti, žinant, kad Antikos pagonys – romėnai ir graikai – buvo sukūrę išpūdingą Viduržemio jūros civilizaciją, padėjusią pagrindus šiuolaikinei Europos filosofijai ir teisei. Viduržemio jūros kraštų elitą ir minias laimėjus Kristaus tikėjimui, iš pagonybės teliko tai, ką VI a. Tūro vyskupas Grigalius (†594) vadino *rusticitas*. Šiuo žodžiu buvo įvardijamas žmogaus sąmonės „kaimietiško“ būvis, taip persunktas prietarais ir mitologija, kad net iki „sveiko proto“ lygio sunkiai galėdavo prasibrauti ne tik apreišktojo tikėjimo tiesos, bet ir paprastas empirinis patyrimas. Uoliems vėlyvosios Antikos vyskupams didžiausią susirūpinimą kėlė ne „grynieji“ pagonys, bet nepakankamai krikščioniški krikščionys. Nepaisant to, kad Rytų Romos imperijos krikščioniškieji istoriografai jau nuo IV a. skelbė krikščionybės triumfą ir pagonybės mirtį, pagonybė – kaip prigimtinės nuodėmės sugadinta žmogaus prigimtis – niekur neišnyko. Tokia pagonybė ir mūsų laikais niekur nėra dingusi, nesvarbu, ar ji reikštųsi naujosios stambeldystės atkūrinėjimu, ar parapsichologiniais seansais, ar paprasčiausiais horoskopais. Žmogaus prigimties silpnumą puikiai perpratęs šv. Augustinas (†430) vėlesnėms kartoms paliko neblėstantį pavyzdį kovos su pagonybe kaip nuolatine pagunda atkristi nuo tikrojo tikėjimo. Jo pavyzdžiu sekė Arlio vyskupas šv. Cesarijus (†542), kuris VI a. Provanso valstiečiams skelbė tokius pat pamokslus, kokius Au-

gustinas savo laiku buvo skelbęs Šiaurės Afrikos valstiečiams. Po kelių šimtmečių tie patys šv. Augustino pamokslai skambėjo šv. Bonifacui (†754) ir jo sekėjams skelbiant Gerąją Naujieną Vokietijos miškuose gyvenusiems germanams. Žinoma, netikę Šiaurės Afrikos ar

Žurnalo „Mūsų Vilnius“ viršelio iliustracija. 1935. Nr. 23–24

Provanso valstiečių papročiai, slavų ar germanų pagonybė gali skirtis, tačiau viso šio spalvingo maskarado režisierius – tai vis tas pats žmonių giminės priešas – klastingasis Didmeistris, savo ėjimais siekiantis pražudyti žmonių sielas. Ir kiekvienam tikinčiajam, pradėdamas nuo popiežiaus ir baigiant „eiliniu kataliku“ ar tiesiog paprastu krikščioniu, būtina nepralaimėti, į kiekvieną naują Didmeistrio smūgį reikia atsakyti kontrsmūgiu, ir ištvėrus iki galo pelnyti pergalės vainiką.

Tokie pastebėjimai leidžia ramiai prieiti prie pagoniškos Lietuvos šachmatų lentos ir pasižiūrėti, kaip buvo žaista. Pro istorinių liudijimų plyšelį žvilgtelėjus į lietuvių pagonybę nemaloniai nustebina nykus vaizdelis. Nei šventyklų, nei rašytinių, nei nerašytinių paminklų, tik žalčiai ir burtai. Šaižiai nuvilnija laukinių karių riksmas „janda!“, „janda!“. Netikėtai išbėga į lauką Kiškių dievas, kažkur toli sušlama Medeinė, nugriaudėja Perkūnas, pasirodo ligonio šešėlis. Na, pagaliau Sovijus po trečio bandymo ramiai užmiega amžinu miegu, kaip mums praneša rusų metraštininkas, pasakodamas apie „mūsų (t. y. rusų)“ Lietuvoje paplitusį paklydimą. Tiek maždaug ir turime užuominų į patikimesnius liudijimus

apie senąją lietuvišką pagonybę. Ši lietuviška pagonybė nesugebėjo palikti jokių patvarių liudijimų apie save. Pagonybė nebuvė – štai kas ryškėja bandant prasišverbti pro praeitin nugarėjusių amžių klodus. Dėl to nevertėtų labai nusiminti, nes savo pasisakymų tvarumu lietuvių pagonybė ne kažin kiek nusileido kitų Šiaurės Europos tautų pagoniškiems kultams. Apie juos mes taip pat galime spręsti beveik vien pagal krikščionių autorius, kurie mūsų gyvenamu metu patys veikiau atrodo atlikę paskutinių didžiųjų Šiaurės mitų kūrėjų, o ne stabilaus ir užsikonservavusio pagonybės pasaulio fiksuotojų vaidmenį. Gali būti, kad dėl šių autorių raštingumo ir išradingumo mums lietuvių pagonybės liekanos atrodo daug blankesnės negu keltų, skandinavų ar Pabaltijo slavų. Nepaisant to, kad tarp lietuvių pagonybė užsibuvo iki pat XIV a. pabaigos, apie ją žinome tik tiek, kad beveik nieko nežinome. Vegetacijos pratęsimas nedavė jokios naudos. Geriausias lietuvių pagonybės bergždumo įrodymas kaip tik ir yra jos nesugebėjimas žmogaus smegenyse ir širdyje įžiebtį kūrybinės liepsnos, sukuriančios subtilesnius dalykus, negu piliakalnis, troba ar šaukštas, kūrybinės liepsnos, kuri sukuria kiek rimtesnius dalykus negu pasakos ar psichodelinės sutartinės. Kitas svarus argumentas lietuvių pagonybės nykumui įrodyti – tai tas nepaprastas lengvumas, su kuriuo XV a. Lietuvos elitas ją atmetė kaip visiškai nereikalingą daiktą. Sakytume, Lietuvos kunigaikščiai ir kilmingieji tarsi pabudo iš pernelyg ilgai užsitęsusio sapno ir pakirdę suprato, kad durniaus voliojimo laikas pasibaigė ir dabar yra „tas metas“, kai reikia bėgti prie švaraus krikščioniškųjų vertybių šaltinio. Kur rasime geresnius pagonybės ekspertus, negu XV a. Lietuvos didikus ir bajorus, kuriems apie senąją lietuvių tikėjimą dar galėjo papasakoti jų tėvai ar seneliai? Per paskutinius keturis šimtus vėjais leistų pagonybės metų Lietuvos lietuviškas veidas taip ir liko bespalvis. Lenkai tikrais lenkais pasidarė priėmę katalikybę, rusai tikrais rusais tapo priėmę stačiatikybę. Tuo tarpu lietuviai tikrais lietuviais ėmė darytis tik po Jogailos krikšto, kai pirmą kartą nuo pasaulio sutvėrimo prabilta apie lietuvius kaip vienos tautos žmones (*omnes natione Lituanos*).

Kodėl šis letarginis pagonybės sapnas Lietuvoje tęsėsi taip ilgai?

Pats šis reiškinys neturėtų mūsų gluminti tiek, kad turėtume rezignuoti nuo bandymo paaikškinti jį racionaliai. Pirma, lietuviai nebuvo tokie paskutiniai Europos pagonys, kaip mes dažnai linkstame įsivaizduoti. Tose Rytų Europos erdvėse, kurioms Lietuva neabejotinai priklausė iki pat katalikiškojo krikšto XIV a. pabaigoje, juos pagonybės išsaugojimo „varžybose“ pralenkė Kalėdų senelio šalyje gyvenantys lapiai. Tuo metu, kai Lietuvoje buvo skelbiamas katalikų tikėjimas, stačiatikių tikėjimas buvo skelbiamas Permės srityse gyvenusioms

ugrofinų tautoms (darbas, kurį rusai tęsė ir vėlesniais amžiais iki pat Ramiojo vandenyno). Kiti lietuvių pakeleiviai į krikščionybę arba islamą XIII–XIV a. buvo polovcai ir totoriai. Reikia gerai įsidėmėti, kad lietuviai nebuvo vieniši tarp „vėluojančių“ į didžiųjų religijų traukinį, ir kad po jų dar sekė ir tebeseka gausybė Naujojo pasaulio tautų ir tautelių. Pagonys lietuviai vienoje gretoje su polovcais ir totoriais, su mordviais ir lapiais atrodo kaip savi tarp savų. Antra vertus, nereikia galvoti, jog lietuvių pagonių visuomenė buvo atsitvėrusi aklina siena nuo aplinkinio krikščioniškojo pasaulio ir išliko pagonybės „nekaltybės“ būsenoje iki pat 1387 m. Slavų kalbų skoliniai lietuvių kalboje, krikščionių tikėjimo elementų prigijimas pagonių lietuvių visuomenėje, paliudytas XIII a. vidurio Pasaulio aprašymo ar XIV a. Petro Dusburgiečio kronikoje, rodo, kad lietuviai, kaip ir kitos Šiaurės Europos tautos, buvo nemažiau imlūs krikščionybei ir nemažiau susidomėję naujuoju tikėjimu. Kaimyninės tautos anksčiau priėmė krikščionybę dėl kelių priežasčių: a) germanai ir skandinavai buvo kur kas arčiau centrinių Vakarų krikščionijos kraštų, todėl ir krikščionybės įtaka buvo kur kas betarpiškesnė; b) jų kraštuose anksčiau išgalėjo monarchinės valdžios principai. Būtina įsidėmėti, kad Lietuvos valstybės kūrimosi komplikacijos (Mindaugo nužudymas!) ir krikščionybės priėmimo problema – tarpusavyje glaudžiai susiję dalykai. Mindaugo valdžia buvo tokia silpna, kad net Katalikų Bažnyčios ramstis ir karališka karūna negalėjo išgelbėti Lietuvos karalystės nuo sugriuvimo. Kita radikali ir esminė krikščionybės priėmimo vėlavimo aplinkybė buvo Rusios kaimynystė. Ilgas pagonybės laikymasis Lietuvoje yra ryškiai raudonas lakmuso popierėlis, rodantis, kaip giliai Lietuvos valstybė XIII–XIV a. buvo išsisknijusi Rytų Europos erdvėje. Lietuvos valstybė XIII–XIV a. nebuvo Pirmosios ar Antrosios Respublikos provaizdis, kaip gali pasirodyti iš populiarių Valstybės dienos minėjimo renginių. Tai buvo valstybė, susikūrusi Rusios neabsorbuotoje periferijoje, o savo politinį svorį igijusi tik išikurdama Kijevo Rusios griuvėsiuose. Lietuvos dieji kunigaikščiai ilgą laiką išliko pagonimis ne dėl prisirišimo prie protėvių tikėjimo, ne dėl „nacionalinių interesų“ gynimo, bet tik dėl to, kad nepaprastai atkakliai norėjo tapti „naujaisiais rusais“. Vadinasi, Lietuvos dieji kunigaikščiai ir jų politiką palaikanti bajorija norėjo tapti neabejotiniais Rusios hegemonais. Žiūrint iš laiko perspektyvos, tokia ambicija atrodo visiškai absurdiška, bet to meto Lietuvos elitas, ko gero, išivaizdavo, kad tai pasiekti buvo įmanoma. Aktyvi Lietuvos orientacija į Rytus paaiškina, kodėl bandymai katalikiškai pakrištyti Lietuvą Gedimino ar Algirdo laikais baigėsi nesėkme: jeigu Gediminas ar Algirdas būtų tapę katalikais, jie automatiškai būtų praradę galimybę tapti „tikratikiais“ Rusios valdovais. Antra vertus, ir priėmus stačiatikybę savaime nebūtų pasiekta persvaros prieš

Maskvą. Stačiatikybės priėmimas, neužsitikrinus, kad bus įgytas „naujojo ruso“ statusas, būtų grėšęs paprastu vyresniojo brolio viršenybės pripažinimu, kaip buvo aiškiai duota suprasti Jogailai 1383 m. Tad Lietuvos didysis kunigaikštis būtų tapęs vienu iš daugelio rusų kunigaikščių, o laiko tėkmėje Lietuvos likimas būtų lygiai toks pat kaip Naugardo, Tverės ar Riazanės. Aišku, patikimiausias būdas šias garantijas įgyti buvo Maskvos eliminavimas karinėmis priemonėmis iš aktyvių politikos žaidėjų tarpo. Tačiau jau XIV a. Maskva buvo per kietas riešutas. Jogailos posūkis į Vakarus tam tikra prasme buvo ne kas kita, kaip svajonių tapti „naujuoju rusu“ išsižadėjimas. Algirdas nepasiekė Rytuose to, kas Jogailai pavyko Vakaruose: jis tapo Lenkijos karaliumi ir persikėlė gyventi į Krokuvą. Lenkijos karaliaus sostas pasirodė lengviau pasiekiamas negu Vladimiro didžiojo kunigaikščio sostas. Rusia buvo iškeista į Lenkiją.

Tad XIV a. nesėkmingus Lietuvos katalikiško krikšto bandymus galima gretinti ne tiek su „užkietėjusių“ pagonių pasipriešinimu naujam tikėjimui, kiek su rusams būdingu vangumu sudaryti bažnytinę uniją su Roma. XIII–XIV a. Lietuvos politinio elito pasinėrimas į Rytus prisidėjo prie Lietuvos tarptautinės padėties komplikacijų. Vokiečių ordino spaudimo problema būtų buvę galima spręsti priimant katalikišką krikštą, bet to ilgą laiką nenorėta daryti tik dėl ambicijų dominuoti Rytuose. Lietuviška „dviejų šimtų metų“ karo su kryžiuočiais istorinė mitologija pateikia labai iškreiptą vaizdą. Tai nebuvo karas dėl laisvės ir nepriklausomybės. Karas buvo tapęs kasdienio gyvenimo norma, kuri militarizuotoms pagonių visuomenėms buvo savaime suprantama. „Akis už akį“, „dantis už dantį“, kas stipresnis – jūs ar mes, tai ir viskas – šiame kare nebuvo jokio kito idėjinio turinio. Karų su kryžiuočiais laikais tik išaugo nuo gilios senovės vykusių tarpusavio gentinių karų mastas ir intensyvumas. Kryžiuočių pasirodymas Pabaltijyje nebuvo ramios idilės netikėtas sudrumstimas. Tai iššūkis, kuriam abi pusės buvo nusiteikusios. Kartais, ypač XIII a., atrodydavo, kad lietuviai jau tuoj pradės imti viršų, tačiau palengva situacija keitėsi taip, kad narsiojo Kęstučio laikais lietuviams kur kas dažniau reikėdavo stebėtis, kodėl nusilpo karingi pagonių dievai.

Keliais brūkštelėjimais pavaizdavus pagoniškos Lietuvos religinį ir politinį istorijos vaizdą, galime paklausti, ką pamokoma ir reikšminga šių dienų Lietuvai galima pateikti iš XIII–XIV a. Lietuvos. Tie laikai brangūs dėl Lietuvos valstybės gimimo, kuris įvyko ne be Vokiečių ordino ir popiežiaus pagalbos. Tie laikai brangūs dėl pasišventusių misionierių ir kankinių aukos ir dėl tų negausių bevardžių lietuvių, priėmusių jų skelbiamą Gerąją Naujieną. Tie laikai galiausiai rodo, kad lietuviai, skirtingai nuo visų kitų baltų, sugebėjo pabusti ir vaduotis iš pagonybės sapno ir paskutiniu momentu susiburti į valstybę, kuri, „suėjus laiko pilnatvei“, leido jiems tapti

krikščioniška tauta. Tačiau šie reiškiniai mažai ką bendra turi su „pagoniška“ Lietuva. Jie žymi krikščioniškosios Lietuvos gimimą, bet ne prisirišimą prie abejotinos vertės „protėvių tradicijų“. „Grynai pagoniška“ Lietuva niekada neegzistavo, tačiau net ir romantiškai idealizuotas „pagoniškos“ Lietuvos vaizdas mūsų laikais yra visiškai bergždžias vaiduoklis. Jis nesiremia į tikrą pagrindą, o plevena tik nuo tikrovės atitrūkusiame svajotojų vaizduotėje.

Tikriausiai dauguma žmonių turi tam tikrų savo biografijos epizodų, kuriuos nemalonu prisiminti. Panašiai ir kiekviena tauta, atsigręždama į savo praeitį, mato dalykus, kurie dabarčiai gali siųsti signalus, „kaip turėjo būti“ ir „kaip neturėjo būti“. Taip ir pagonybės laikų Lietuvos istorija mums yra daugiau išpėjimas „kaip neturėjo būti“, negu atgaivos šaltinis, iš kurio galime semtis jėgų dabarčiai ir ateičiai. Pagoniškos Lietuvos patirtis didžiąja dalimi yra negatyvi.

Šiais laikais, kai pakankamai giliai įsisąmoninta, kad provakarietiška orientacija yra Lietuvos valstybingumo išlikimo sąlyga, kuo plačiau visuomenei gali būti pamokanti „kunigaikščių Lietuvos“ dominuojanti užsienio politikos kryptis – užvaldyti Rusiją ir ištirpti joje? Šiais laikais, kai turime galimybę kaip visavertė tauta prisidėti prie Europos kūrimo, ką gali pateikti už lotyniškosios Europos borto likusi valstybė? Dabar, kai akcentuojamos pilietinės dorybės, kokį pavyzdį gali pateikti anoji Lietuva, valdoma kunigaikščių klanu, ir kurioje didelė gyventojų dalis karinės agresijos akivaizdoje buvo palikta likimo valiai – „gelbėkis pats“. Šiais laikais, kai imlumas technologijos naujovėms ir verslumas yra viena iš bendrosios gerovės kūrimo prielaidų, kokį pavyzdį gali pateikti „šaltos“ ekonomikos šalis, kurios elitas didžiąją turtų dalį susikraudavo plėšdamas kaimyninius kraštus, o gyventojų dauguma vertėsi primityvia žemdirbyste? Kai pabrėžiamas išsilavinimas ir mokytumai, ką gali pateikti beraštė Lietuva, kurioje iki pat XIV a. pabaigos nebuvo nė vienos mokyklos ir nė vieno (!) raštingo lietuvių?

Visai pagrįstai galime sakyti, kad istorijos mokslo požiūriu nėra nesvarbių laikotarpių. Politinė ir socialinė XIII–XIV a. Lietuvos istorija iš tiesų yra pakankamai įdomi, tik ji ganėtinai skiriasi nuo romantiškai įsivaizduojamos anų amžių istorinės tikrovės. XIII–XIV a. Lietuvos istorija yra ir pakankamai sudėtinga istorijos mokslo disciplina, kurioje klausimų ir neaiškumų visada bus daug daugiau, negu atsakymų. Tai įrodyti visai nesunku: kiek Lietuvoje yra profesionalių istorikų, tyrinėjančių XIII–XIV a. Lietuvos istoriją? Paklauskite savo draugų, ir pamatysite, kad jums dviejų rankų pirštų bus per daug juos suskaičiuoti. Pagalvokite, kiek žmonių Lietuvoje gali adekvačiai perskaityti jų mokslinius tyrimus, ir pamatysite, kad tokių atsirastų ne daugiau

kaip šimtas (geriausiai atveju). Mažas profesionalų būrelis ir diletantų minia rodo, kad šio laikotarpio Lietuvos istorijos aktualumas yra perdėtas šių dienų uždavinių akivaizdoje. Visuomenės dėmesys pagoniškai Lietuvai, palaikomas lėkštos žiniasklaidos, yra neproporcingai didelis. Pernelyg uoliai jame ieškoma to, ko nebuvo. Kokį galime rasti rūpestį šviesia Lietuvos ateitimi tarp kilmingųjų, kuriems rūpėjo karo žygiai į kaimyninius kraštus? Kokia galėjo būti jų tautinė savimonė, jeigu Gedimino palikuonys ir jų palydovai, išvykę valdyti Rusios žemių, tobulai prisitaikydavo prie rusiškos ir stačiatikiškos aplinkos ir greitai joje ištirpdavo. Taip pat ne pro šalį būtų išsidėmėti ir tai, kad bendro gėrio idėja pasirodė tik krikščioniškoje Lietuvoje.

Romantinę infliaciją patyręs pagoniškos Lietuvos įvaizdis smarkiai skurdina mūsų supratimą apie gimtojo krašto istoriją. Toks reiškinys negali būti sveikintinas. Populiarus domėjimasis mažiausiai pažiniu XIII–XIV a. laikotarpiu gali būti padiktuotas paprasčiausio intelektualinio snaudulio, kai tiesiog tingima susigrąžinti romantikų faktiškai nutylėtą XVI–XVIII a. praeitį. Būtent šiuo laikotarpiu, kai Lietuvoje prigijo europietiška kultūra, kai buvo perimama Europos patirtis ir amžiais kurti krikščioniškosios civilizacijos lobiai, buvo sukurtas katalikiškos Lietuvos stuburas, kurio neperlaužė jokios politinės negandos. Kaip tik geresnis Baroko Lietuvos pažinimas leistų šių dienų lietuviams vaduotis nuo nevisavertiškumo komplekso, o ištisos epochos išsavinimas tik praturtintų jų istorinę savimonę. Manau, kad ir mūsų laikus pasiekusi visa vadinamoji liaudies kultūra yra ne kas kita kaip krikščioniškos, Baroko Lietuvos palikimas.

Kad ir kaip keista, stipriausias pagoniškos Lietuvos palikimas yra jos tuščia tyla. Gamta nemėgsta tuščios vietos, todėl pagonių dievų nebylumas skatina nesiliaujančius romantinio šurmulio proveržius, pasireiškančius fantazijomis apie Lietuvos „aukso amžių“. Tas triukšmas nėra jau toks nekaltas dalykas kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Jis bukina mūsų jautrumą ir atidumą ne tokiai tolimai, bet kur kas geriau apčiuopiamai praeičiai. Toks triukšmas skatina atiduoti pirmenybę šių dienų Lietuvos valdovų rūmų statybai ir leidžia ramiai miegoti, kai akyse nyksta arba merdi XVII–XIX a. kultūrinis paveldas. Triukšmas ir toliau palaiko uždara lietuvių gyvenimą, kuriam sunku įrodyti, kiek esame skolingi aplinkiniam pasauliui už tai, kad šiuolaikinė Lietuva yra kur kas gražesnė negu Lietuva XIII ar XIV a. Šis romantinis triukšmas savo abejingumu povytautinei Lietuvai atitolina mus nuo tos istorinės tikrovės, kurios tam tikrą tęstinumą galima užčiuopti dar ir šiais laikais. ❧